

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 95 1974

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: Örjan Lindberger, Inge Jonsson

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen, Villavägen 7,
752 36 Uppsala

Kellgren, som i Sinnenas förening gör sinnligheten till en dygd, som i Mina löjen förnekar alla auktoriteter och i Våra villor ifrågasätter alla värden. Eller med en Leopolds för hovlivet välanpassade moralism: »Var sträng i tänkesätt, men len och ljuf i seder.»

Den bild av Adlerbeth som Landen tecknar hade fått större skärpa om han dragit paralleller till kollegan och vännen Nils von Rosensteins avhandling Om upplysningen. I Historiska Anteckningar betecknar Adlerbeth boken som »odödlig» men han kan inte ha gillat den. Ett intressant faktum är att Adlerbeth och Rosenstein i sina brev undviker ömtåliga debattfrågor. En jämförelse visar tydligt Adlerbeths konfliktsituation i förhållande till den gustavianska omgivningen:

Rosenstein polemiserar mot åsikten att människorna varit lyckligast då de varit minst upplysta, mot att natur ska gå före konst, mot dem som menar att kärlek till fosterlandet, lydnad för lagarna, dygd och seder är nog – allt detta måste ha sårat eller oroat författaren till skaldebrevet och Grafskrift öfver en Bonde. Rosenstein tror på framskridandet och menar att greker och romare stod under den moderna upplysta människan i utveckling – Adlerbeth ser tillbaka och finner sina ideal i Demostenes, Cato och Vergilius. Rosenstein försvarar liksom encyklopedisterna äre-känslan – Adlerbeth ser däri blott vanitas. (Här hade varit platsen att anknäta till Delblancs avhandling Åra och minne.) Rosenstein ser i medelklassen idealet, inte i det »lägre» folket – Adlerbeth idealiserar bonden.

Skaldebrevets diktare, som formulerat raden »Man Snillet blänka såg, men sederna försvunno», bör ha känt sig träffad av Rosensteins utfall: »Må då mörkrets försvarare en gång upphöra att säga, det en rätt dygd kan gifvas utan upplysning!» Författarna till Om upplysningen och till Ljusets fiender kunde förstå varandra – Adlerbeth måste ofta ha känt sig stå utanför.

Kritiken i det föregående har riktat sig mot Landens ovilja att försöka positionsbestämma Adlerbeth. Det är recensentens mening att en mer finslipad komparationsmetod skulle kunnat leda ganska långt mot en sådan bestämning, och att avhandlingen därav skulle fått en stadga och en linje som man nu saknar. Också bedömningen i detaljfrågor skulle därigenom ibland ha fått andra nyanser. Men den som förgäves söker den stora linjen måste erkänna att Leif Landens avhandling har sitt stora värde inte bara i punktbelysningarna. Det är vid behandlingen av detaljproblemen, vid tolkningen av och kommentarerna till de enskilda textställena, som Landens suveräna kunnighet bäst kommer till sin rätt, men sådana kommentarer sväller i avhandlingen inte sällan ut till små essäer som klarlägger väsentliga frågor. För kommande

forskning i gustaviansk litteratur kommer avhandlingen om Adlerbeth att vara till stort gagn. Den som skrivit en användbar bok kan vara nöjd med sin insats.

Bengt Lewan

Håkan Kjellin: *Talkative Banquets. A Study in the Peacockian Novels of Talk.* (Stockholm Studies in History of Literature 14.) Sthlm 1974.

Thomas Love Peacock skrev sina sju små humoristiska romaner mellan åren 1815 och 1860. Litteraturhistorikern minns honom även för hans vänskap med Shelley. Det är vanskligt att säga vad de kan ha betytt för varann, men man kan i varje fall hävda att Peacock stimulerade Shelley till förnyade antikstudier. 1820 skrev han en överlägset-ironiskt hållen essä *The Four Ages of Poetry* med udd mot samtiden. Läste man essän rakt fram kunde den ses som ett angrepp på romantikens lyrik, och Shelley animerades till sin svarsskrift *Defence of Poetry*. Peacocks relationer till Shelley hade i sig garanterat att hans namn inte glömts bort. Med sina romaner har han därtill inrangerat sig bland Englands många minor classics.

Det är endast i brist på en bättre beteckning som man vill karakterisera Peacocks berättelser som romaner. Intrig och personteckning är gjorda med en utstuderad nonchalans, och romanerna består på ett demonstrativt sätt av samtal, som dessutom gärna är utan den minsta betydelse för den egentliga handlingen.

Håkan Kjellins berättartekniska studie om Peacocks romaner tar just sikte på samtalen. De skilda typerna av dialog ställs mot varandra och mot den övriga textmassan. På detta sätt vill Kjellin komma åt de olika romanernas särdrag.

Peacocks romaner undergår en smärre förändring. I de tidigare är tonen övervägande satirisk, i de senare gör sig en godlynt komediton alltmer märkbar. Detta noterades redan av samtiden; tidigast i den allra första Peacock-essän som publicerades 1839 i *Edinburgh Review*. När Kjellin tar upp denna förändring använder han något tvekydigt uttrycket »my hypothesis» men avser, som han uttryckt vid disputationen, därmed endast den tes som avhandlingen bygger på. Han konstaterar att förändringen är tydligt märkbar vad beträffar intrigerna och personschildringarna. Avhandlingens syfte är då att undersöka vilken roll berättartekniken härvidlag spelar.

Kjellin skiljer för den skull mellan sådan text som har betydelse för själva intrigen och sådan som inte har det. Därefter kombinerar han detta med att ställa de skilda typerna av dialog mot den övriga textmassan och kan på detta sätt ingående notera förändringarna mellan de olika romanerna.

Metoden kan givetvis diskuteras. Den är relativt tungrodd. Den framtingar distinktioner och indelningar, och man frågar sig om inte samma resultat kunde ha uppnåtts på ett enklare och i varje fall mer läsarvänligt sätt. Men vad som inte kan diskuteras är den målmedvetenhet med vilken denna undersökning är gjord, den säkerhet i omdömet och den litterära känslighet som Kjellin ger många fina prov på.

Avhandlingen utmärker sig för stor ackuratess. Endast ett par detaljmärkningar skall framföras. Sålunda kan man några få gånger notera att observationer gjorts av tidigare forskare utan att detta påpekas. På sidan 30 analyseras romanen Gryll Grange mot bakgrund av att den först publicerades i avsnitt i en tidskrift, men Kjellin uppger inte hur denna indelning av romanen var genomförd. Den ende forskare som torde ha meddelat detta är Bill Read i sin opublicerade doktorsavhandling från år 1959. Kjellin uppgav vid disputationen att denna varit hans källa. Reads arbete borde sålunda ha förtjänat en plats i litteraturförteckningen, också därför att den innehåller den enda fullständiga Peacock-bibliografien fram till år 1958. Som en servicetjänst åt forskningen kunde man för övrigt ha önskat att Kjellin hade fortsatt bibliografien till dags dato. En allvarigare anmärkning är naturligtvis att Kjellin vid sin analys av Gryll Grange sålunda litat till en sekundärkälla i stället för att gå till primärkällan, Fraser's Magazine av år 1860.

Till avhandlingens förtjänster hör den starka koncentrationen till ämnet. Vid all koncentration föreligger en fara för ensidighet och Kjellin går inte helt fri från denna tendens. Han är vid sitt studium av dialogen så helt inriktad på att den skall bestå av direkt återgiven replik att han tappar bort indirekt tal. Detta förekommer emellertid mycket sparsamt, varför förbiseendet inte får några följder för undersökningens resultat. På ett par håll (s. 62 och 103) uttalar Kjellin, att de i romanerna inlagda sångerna inte har någon speciell funktion. Det är riktigt ur den synvinkel han behandlar sitt material, men sett ur ett vidare perspektiv är uttalandet naturligtvis barockt. Han bortser också, på grund av sin koncentration till ämnet, från flera berättargrepp som i hög grad utmärker Peacocks romaner: författarinhoppen, citaten, noterna, dialogernas konstruktion osv.

Kjellin uppdelar dialogen i berättad, dvs. den med sägesats, i direkt, där repliken står naken, och i dramatisk, där repliken återges direkt och där den talandes namn är utsatt framför repliken så som i dramat.

Störst intresse ägnas naturligt nog åt den dramatiska dialogen, eftersom Peacock gjorde ett demonstrativt bruk av den. I den sista romanen Gryll Grange är sålunda långt den större delen skriven i form av dramatisk dialog. Kjellin studerar ingå-

ende framväxten av denna dialog i Peacocks romaner och gör många goda observationer och kommentarer.

När Kjellin diskuterar varifrån Peacock kan ha fått sin dramatiska dialog torde han ha förbiset inflytandet från dramat. Romanernas prägel av att bestå av scener, farsanknytningen, det i Gryll Grange osökt inlagda dramat, Peacocks sedvana att i de av honom utgivna romanerna placera namnen över replikerna osv. pekar åt detta håll. Åren före debutromanen Headlong Hall skrev Peacock själv ett par farser, *The Dilettanti* och *The Three Doctors*. I *The Three Doctors* och i *Headlong Hall* uppträder en och samme landskapsarkitekt med namnet Marmaduke Milestone, Esquire. Denne diskuterar på båda hållen med värden på stället. David Garnett har i sin tvåbandsutgåva av Peacocks romaner 1963 observerat att den sista meningen i en av världens repliker återkommer i båda verken. Vad han inte har observerat är att Milestones svarsreplik – bortsett från den inledande meningen – är samma replik. Det är ingen liten replik: den fyller en halv sida i Brett-Smiths utgåva av *The Three Doctors*. Peacock kan inte ha skrivit detta avsnitt i *Headlong Hall* utan att ha haft sin fars liggande framför sig. Formen, den dramatiska dialogen, följde med över till romanen.

I *Headlong Hall* står detta replikskifte i kapitlet före Peacocks första dramatiska dialog. Denna dialog är interfolierad av scenanvisningar satta inom parentes, såsom (*Tossing off a bumper of Burgundy.*), (*Un morne silence.*), (*Hammering of knuckles and glasses, and shouts of Bravo!*), (*suddenly emerging from a deep reverie.*). Dessa scenanvisningar har rimligtvis övertagits från dramat.

Det kan i detta sammanhang vara värt att påpeka att vi har personförteckningen bevarad till en tragedi som Peacock nog aldrig kom så långt med. Dramat skulle utspela sig under antiken, personerna är få, och vid sidan av namnen på tre av dem står »a stoic» »a platonist» resp. »an Epicure». Det ger oenkligen spelrum för filosofiska diskussioner, och man vågar anta, att dramat formellt inte hade kommit att skilja sig särskilt mycket från hans romaner.

Såsom redan påpekats var Peacock starkt antikintresserad, och det är självfallet att Platons dialoger ofta förts på tal, när man diskuterat den rika förekomsten av dramatisk dialog. Det är därför överraskande att Kjellin vill föra Platon åt sidan på bekostnad av den mer satiriska dialog som representeras av Lukianos och av den mer konversationspräglade som representeras av Plutarkos och Athenaios. Särskilt den sistnämnde förs fram som en stark kandidat. Hårtill kan invändas att Athenaios knappast kan sägas ha använt sig av dramatisk dialog och framförallt att själva det teoretiska resonemanget är föga hållbart. Kjellin vill inte

godta ett inflytande från den platoniska dialogen när nu Peacocks repliker till sin typ står närmre de ovan nämndas. Men vi har nog här en faktor som kan förvilla, nämligen temperamentet; till sin läggning stod uppenbarligen Peacock närmre en författare som t. ex. Lukianos än han stod Platon. Faktum är dock att Platon är traditionens utgångspunkt. Författare skriver i en tradition; de är olika till temperament och läggning men några liknar naturligtvis varandra. Det innebär inte att någon påverkan dem emellan behöver föreligga.

Likaså i Peacocks fall. Det är sant att Athenaios' kufiska bok, som består av konversationer kring mat och dryck, var en vogue i England i början av 1800-talet. Idén att fylla formen – den dramatiska dialogen – med något så alldagligt som konversationer behöver dock knappast tyda på någon starkare påverkan från Athenaios. Vad Peacock än kan ha lidit brist på, inte lär det ha varit konversationsämnen.

Personligen kan jag således på det hela taget tänka bort Lukianos, Plutarkos och Athenaios ur sammanhanget, men aldrig Platon. Han är ändå, som redan sagts, traditionens utgångspunkt, och med honom hade Peacock långt starkare kontakt. Så görs det t. ex. i debutromanen en tydlig hännyftning till Symposion. Man kan beträffande just denna dialog tillägga att Peacocks romaner är en lång rad av symposier och att Shelleys genom Peacocks medverkan återupptagna antikstudier bl. a. resulterade i Shelleys översättning av Symposion.

Kjellin gör i sin komparation ett hopp från antiken till 1700-talet – Rabelais är det enda undantaget – och studerar den långa rad av författare som då angående sig av den dramatiska dialogen. Genomgången är intressant och, som det mesta i denna avhandling, mycket välgjord. Sedd ur ren påverkningsvinkel ger denna undersökning – bortsett från framför allt Voltaire – ett övervägande negativt resultat. Detta kan naturligtvis inte Kjellin lastas för, men man kan fråga sig om inte genomgången blir något för utförlig. Å ena sidan behöver ju inte Peacock mer än ha sett den dramatiska dialogen använd – den var inte ovanlig i 1700-talets romaner – å andra sidan blir nu några författare aldrig nämnda, fast de säkert kan ha betytt mycket även på det formella området. Man kan tänka på Addison, som i *The Spectator* samlade symposier av original med specialinriktning så som Peacock gör, man kan tänka på Sterne när det gäller den uttalade nonchalansen för intriger, leken med läsaren, förkärleken för vimsigheter osv.

Man kan rimligtvis inte rikta någon allvarligare invändning mot att Kjellin så pass utförligt tagit upp 1700-talstraditionen. Jag har endast gjort påpekandet därför att jag gärna sett att en använt trymmet till att ta upp andra frappanta berättar-

tekniska grepp som är av vikt även för dialogen. Jag tänker på de överflödande rikliga citaten, de bisarra noterna, författarinhoppen i alla deras olika schatteringar, hur dialogerna påverkar romanernas rytm och karaktär och själva dialogernas uppbyggnad: deras puls och rytm, antalet medverkande, strävan att låta replikerna karakterisera den talande contra ambitionen att göra dem så effektfulla, »citerbara» som möjligt.

Jag är medveten om att jag med min kritik i viss mån kan tyckas vilja skissera en något annorlunda avhandling än den Kjellin skrivit. Det vore orätfärdigt mot Kjellin om recensionen gav detta huvudintryck. Den avhandling han har skrivit när med sin metod utmärkt resultat, är klart målinriktad, väl koncentrerad och genomförd med berömvärd stringens och öppen blick för litteraturkritiska problem och litterära kvaliteter.

Torbjörn Nilsson

Lars Hartveit: *Dream within a Dream. A Thematic Approach to Scott's Vision of Fictional Reality*. Universitetsforlaget. Oslo 1974.

Robert Barnard: *Imagery and Theme in the Novels of Dickens*. Universitetsforlaget. Oslo 1974.

Dessa två arbeten härrör från engelska institutionen vid universitetet i Bergen, som visat sig vara ett livfullt centrum för studier i engelsk artonhundratalslitteratur. Båda är gedigna och bygger på beprövade metodiska grepp, som i stort sett används förnuftigt. Hartveits arbete är lite tyngre i stilen än Barnards mera stimulerande studie men är liksom Barnards välgörande fritt från kritiska floskler. Båda författarna visar beläsenhet och kringssyn i kritisk litteratur, särskilt Hartveit också i romanteteoretisk litteratur.

Hartveits utgångspunkt är en hypotes om att Walter Scott hade en splittrad lojalitet i sitt förhållande till verkligheten, en lojalitet som var inriktad både på det romantiska och det vardagliga, och att spänningar som kan föras tillbaka på en sådan splittring på ett konstnärligt meningsfullt sätt återspeglas i romanerna. Bestämda motsatsmönster framträder, hävdar Hartveit, och hans avsikt är att klarlägga dem vad gäller fyra bestämda områden: samhället, det heroiska idealet, juridiken och religionen. För belysning av hur mönstren framträder har han i tur och ordning valt *The Heart of Midlothian*, *Waverley*, *Guy Mannering* och *Old Mortality*, med en avslutande studie över *Redgauntlet*, som han anser ge en god illustration av de fyra nämnda tematas uppgående i varandra.

Syftet med undersökningen är otvivelaktigt ambitiöst, kanske överambitiöst. Det kan nog vara berättigt att fråga sig om man bör postulera en